

ВІДГУК

офіційного опонента

Осадчого Вячеслава Володимировича

на дисертацію та автореферат Яцишин Анни Володимирівни

«Теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.10 – Інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей науки

Теперішнє тисячоліття характеризується бурхливим розвитком цифрових технологій глобального характеру. З появою мережі Інтернет, що забезпечує повсюдний доступ до інформаційних ресурсів у реальному режимі часу, революційні зміни відбулися і в системі наукових комунікацій. Мережа Інтернет створила умови для доступу вчених до наукових видань та різноманітних баз даних, значно розширила можливості їхнього спілкування. Вага вченого в професійному співтоваристві, його вплив на події, що відбуваються в обраній ним галузі науки, сьогодні багато в чому визначаються тим наскільки повно, конструктивно і органічно представлені результати досліджень вчених і наукових колективів у відкритому доступі. Також під час підготовки нової генерації дослідників мають бути враховані міжнародні вимоги до їх компетенцій. А тому, дисертаційна робота Яцишин А.В. є актуальною як з позицій наукової затребуваності, так і в контексті потреб реформування вищої освіти. У дослідженні окреслена важлива проблем, яка полягає в необхідності обґрунтування теоретико-методичних основ використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів, що враховує сучасні вимоги цифрової трансформації суспільства та важливість розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької компетентностей аспірантів і докторантів, як майбутніх фахівців, що будуть забезпечувати цифровізацію освіти і науки на різних рівнях їх організації.

Також актуальність висунутої у дослідженні наукової проблеми підтверджується низкою науково-дослідних робіт Інституту інформаційних

технологій і засобів навчання НАПН України, відповідно до яких виконувалося дисертаційна робота, а саме: «Система науково-організаційного і технологічного забезпечення розвитку мережі електронних бібліотек наукових установ» (2012-2014, №0112U000283); «Система інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу» (2015-2017, № 0115U002234) однією з виконавців яких була дисертантка. Дисертантка була науковим керівником дослідження «Методика використання відкритих електронних науково-освітніх систем для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників» (2018-2020, № 0118U003159).

2. Оцінка змісту та завершеності дисертації

Авторкою повністю виконано завдання і різнобічно проаналізовано проблему дослідження. Представлена дисертаційна робота складається з анотації, вступу, переліку умовних скорочень, шістьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (691 найменування) та 24 додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації – 636 сторінок, з них 452 сторінки основного тексту. Робота містить 15 таблиць та 65 рисунків, додатки розміщено на 77 сторінках.

У дисертаційній роботі переконливо обґрунтовано актуальність та наукова новизна отриманих результатів. До теоретичного здобутку та наукової новизни відносимо: цілісне дослідження проблеми використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту; визначені етапи становлення та розвитку системи підготовки фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та організаційно-педагогічні умови цифровізації підготовки аспірантів і докторів у ЗВО/науковій установі; теоретичне обґрунтування та розробку науково-методичну систему використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту, модель цифровізації підготовки аспірантів і докторантів з наук про освіту у ЗВО/науковій установі, модель використання цифрових систем для розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької

компетентностей аспірантів і докторантів з наук про освіту, структурну модель використання цифрових систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту; узагальнено і систематизовано досвід підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для цифровізації освіти і науки України; обґрунтовано напрями використання цифрових систем для розбудови іміджу аспірантів і докторантів; обґрунтування ролі наукової школи академіка Бикова В.Ю. у підготовці фахівців для цифровізації освіти і науки України; систематизацію досвіду застосування сервісів цифрових систем для управління діяльністю Рад молодих вчених;

Дисертанткою було удосконалено: змістове наповнення та операційний компонент навчальних дисциплін освітньо-наукової програми підготовки майбутніх докторів філософії з наук про освіту; змістове наповнення семінарсько-тренінгових занять для аспірантів, докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників щодо застосування цифрових систем для проведення наукових досліджень. До наукових здобутків дисертантки також слід віднести уточнення: змісту понять «інформаційно-дослідницька компетентність аспірантів і докторантів» та «інформаційно-аналітична компетентність аспірантів і докторантів»; критеріїв (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оцінно-рефлексивний), відповідних показників та рівнів (низький, середній, високий) розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької компетентностей аспірантів і докторантів.

Сформована структура дисертації є вдалою та сприяла різнобічному розкриттю обраної для розгляду наукової проблеми. *Перший розділ* дисертації «Теорія і практика підготовки аспірантів і докторантів в умовах цифрової трансформації суспільства» спрямований на аналіз зарубіжного (21 країна) та вітчизняного досвіду підготовки аспірантів і докторантів; досліджено особливості цифровізації освіти і науки України та проблеми підготовки фахівців для її забезпечення; обґрунтовано особливості впровадження принципів відкритої освіти у підготовку аспірантів і докторантів. У *другому розділі* «Організаційно-педагогічні умови підготовки аспірантів і докторантів як

майбутніх фахівців для цифровізації освіти і науки» досліджено діяльність об'єднань молодих як осередків колаборації та комунікації аспірантів і молодих вчених; описано роль наукових шкіл у підготовці фахівців для цифровізації освіти і науки; проаналізовано досвід підготовки аспірантів і докторантів з інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та визначено сучасні вимоги та зміст. У *третьому розділі* «Добір та застосування сервісів цифрових відкритих систем» досліджено особливості застосуванням хмарних сервісів у підготовці аспірантів і докторантів; обґрунтовано основні напрями використання цифрових систем для виконання наукових досліджень: електронних бібліотек та інституційних репозитаріїв; наукометричних систем; спеціалізованих систем для визначення унікальності текстів наукових робіт; електронних соціальних мереж; хмарних сервісів. Визначено напрями застосування цифрових систем для розбудови іміджу аспірантів і докторантів. У *четвертому розділі* «Моделювання процесу використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту» обґрунтовано та побудовано ряд моделей щодо використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту; визначено зміст, структуру та рівні розвитку цифрової, інформаційно-дослідницької та інформаційно-аналітичної компетентності аспірантів і докторантів. У *п'ятому розділі* «Науково-методична система використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів» обґрунтовано основні компоненти, структуру та етапи реалізації науково-методичної системи; описано методики використання: цифрових систем для виконання науково-дослідної діяльності; хмарних сервісів Google у підготовці аспірантів і докторантів; соціальних мереж для організації та інформаційної підтримки наукових-масових заходів; представлено технологію використання цифрових систем і технологій для управління діяльністю Рад молодих вчених. *Шостий розділ* «Організація, проведення та результати педагогічного експерименту» присвячений опису педагогічного експерименту та інтерпретації отриманих результатів. У *додатках* до дисертаційної роботи подано інструментарій дослідження, авторську інфографіку та допоміжний матеріал.

Висновки та отримані наукові результати засвідчують, що авторка в повному обсязі виконала поставлені завдання.

Вважаю, що представлена дисертація є цілісною, завершеною, самостійною, оригінальною науковою роботою, яка важлива для розвитку педагогічної науки і практики.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Дослідження Яцишин А.В. побудоване на широкій джерельній базі (список використаних джерел містить 691 найменування, з них 150 іноземною мовою), вивчення такого значного масиву джерел дало підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків, що засвідчили достатню методологічну культуру дисертантки. Сукупність проаналізованих авторкою джерел свідчить про глибину проведеного дослідження.

У дисертаційній роботі Яцишин А.В. з належною науковою аргументацією визначено предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, викладено теоретичні положення, що становлять методологічну основу розкриття обраної теми.

Досягненню поставленої мети та вирішенню поставлених завдань слугував комплекс взаємопов'язаних методів, а саме аналіз, систематизація, узагальнення, метод наративу, біографічний аналіз та систематизація, наукометричний аналіз, контент-аналіз спеціалізованих сайтів, інформаційно-аналітичних порталів, наукометричних баз даних, електронних бібліотек, офіційних сайтів та сторінок у електронних соціальних мережах ЗВО й наукових установ; моделювання, анкетування, тестування, бесіди, опитування, комплекс обсерваційних методів (аналіз продуктів діяльності та психолого-педагогічне спостереження), комплекс навчальних методів (тренінг, майстер-клас, «мозкові штурми», «перевернуте навчання», міні-лекції, виконання індивідуальних та групових проєктів, підготовка презентацій, аналіз ситуацій та ін.), педагогічний експеримент, методи математичної статистики забезпечили перебіг дослідження на всіх його етапах, дозволили зробити обґрунтовані теоретичні та емпіричні висновки й узагальнення.

Відзначимо дослідно-експериментальну частину дослідження, яка забезпечила наукову цінність отриманих результатів. Тривалість та багатоплановість педагогічного експерименту та опрацювання кількісних результатів з використанням методів математичної статистики дали можливість авторці дисертаційної роботи обрати оптимальний шлях раціонального вирішення поставлених завдань дослідження. Результати дослідно-експериментальної роботи вдало і коректно графічно представлені на рисунках у вигляді гістограм.

4. Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Основні положення дисертаційної роботи Яцишин А.В. можуть бути використані у закладах вищої освіти і наукових установах: для удосконалення змістового та операційного компоненту навчальних дисциплін ОНП підготовки майбутніх докторів філософії; для розробки та вдосконалення навчально-методичних посібників і рекомендацій; під час підготовки аспірантів і докторантів; у процесі підвищення кваліфікації професорсько-викладацького та адміністративно-управлінського персоналу щодо застосування цифрових систем для виконання наукових досліджень і організації процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру і докторантуру. Рекомендації сформульовані у дослідженні можна застосувати для самоосвіти аспірантів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників та для управлінців ЗВО і наукових установ.

Відзначимо те, що авторкою розроблено і впроваджено в освітню практику: *методику*, як складник науково-методичної системи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту: використання цифрових систем для виконання науково-дослідної діяльності, використання хмарних сервісів Google у підготовці аспірантів і докторантів, використання соціальних мереж для організації та інформаційної підтримки наукових-масових заходів) та технологію використання цифрових систем і технологій для управління діяльністю Рад молодих вчених; *переліки* цифрових систем, що доцільно застосовувати для виконання наукових

досліджень та підготовки аспірантів і докторантів з наук про освіту; *процедуру* професійного становлення і самоосвіти доктора філософії/доктора наук та процедуру розробки і реалізації стратегії підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для цифровізації освіти і науки; *методичні посібники* «Інформаційно-аналітична підтримка педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу» та «Відкриті електронні науково-освітні системи у науково-дослідній діяльності»; *методичні рекомендації* «Використання електронних науково-освітніх систем у підготовці та підвищенні кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників» та «Створення та технічна підтримка електронної бібліотеки установи НАПН України»; *словники* «Електронні науково-освітні системи у науковій та науково-педагогічній діяльності», «Використання електронних відкритих систем для інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень» та «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»; *навчально-методичні комплекси дисциплін* в освітньо-наукові програми підготовки майбутніх докторів філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка: «ІКТ в освіті та наукових дослідженнях», «Наукові основи використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті» та «Цифрові системи у науково-дослідній діяльності»; *програми семінарсько-тренінгових занять та майстер-класів* для аспірантів, докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників з метою розвитку їх цифрової, інформаційно-дослідницької та інформаційно-аналітичної компетентностей; електронний освітній ресурс для аспірантів і докторантів «Інформаційно-аналітичний портал «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» (<https://ict-education.org.ua>); *рекомендації* щодо поетапної реалізації науково-методичної системи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту та *схему* забезпечення процесу управління підготовкою та атестації аспірантів із застосуванням цифрових систем і технологій. Також, основні результати дослідження покладено в основу розробленої освітньо-наукової програми «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» та навчального плану підготовки майбутніх докторів філософії в Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Отже, практичне значення наукового доробку Яцишин А.В. також підтверджено впровадженням результатів дисертаційного дослідження в освітній процес закладів вищої освіти та наукової установи, про що свідчать відповідні довідки (довідки розміщено у додатках до дисертації).

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

У наукових працях авторки повною мірою віддзеркалено всі розділи дисертаційної роботи. Зокрема, опубліковано **103** наукові праці (серед яких 14 статей у виданнях, що індексуються Scopus та WoS), із них – 6 монографій (1 одноосібна); 2 посібника (у співавторстві), 24 статті у наукових фахових виданнях України, 7 статей у зарубіжних виданнях, 14 статей в інших наукових виданнях, 44 тез доповідей у матеріалах конференцій, 3 словники, 2 методичних рекомендацій. Здобувач є членом редакційної колегії

Представлене дослідження відрізняється широкою апробацією його результатів на 82 масових наукових заходах різних рівнів (19 міжнародних конференцій, 7 міжнародних семінарів, 39 всеукраїнських конференцій, 17 всеукраїнських семінарів та круглих столів). Також, авторка була членом організаційного та програмного комітету міжнародних та всеукраїнських наукових заходів (конференцій та семінарів).

6. Оцінка мови і стилю наукової роботи та відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дають підстави стверджувати, що: дослідження написане літературною українською мовою в науковому стилі, з використанням відповідної термінології; мовностилістична культура дисертації належна, хоч не позбавлена певних огріхів; у тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження; зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними; дисертаційна робота відповідає вимогам паспорту спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті, за якою вона подана до захисту.

7. Дискусійні положення та зауваження

Попри значущість отриманих Яцишин А.В. методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та описати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми:

1) Розроблені у дисертаційній роботі: *схема* організації підготовки майбутніх докторів філософії у ЗВО/науковій установі; *схема* забезпечення процесу управління підготовкою та атестації аспірантів із застосуванням цифрових систем і технологій; *процедура* розробки і реалізації стратегії підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для цифровізації освіти і науки, що відображені на рис. 1.4, 4.4, 4.7. описано досить стисло, що не дає можливості у повному обсязі оцінити їх оригінальність.

2) Робота стала б набагато кращою, якби у контент-аналізі зарубіжного досвіду було зроблено акцент на основі використання саме цифрових відкритих систем у підготовці докторів філософії.

3) У науково-методичній системі використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту бажано було б врахувати та описати роль ментора.

4) Важливим складником науково-методичної системи є залучення аспірантів і докторантів до реалізації сомоосвітньої складової, тобто індивідуальних освітніх траєкторій, що є додатковими ресурсами для розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької компетентності, тому доцільним було навести у роботі авторську методику розробки індивідуальної освітньої траєкторії використання цифрових відкритих систем для підготовки аспірантів і докторантів з наук про освіту.

5) Дисертаційна робота могла б бути більш привабливішою, якщо б у висновках більш чітко було наголошено на теоретико-методичних основах використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту, тобто викладено їх основні положення з коротким описом.

6) Доцільно було б включити у додатки описи навчально-методичних комплексів дисциплін, про які зазначено як складник практичної значущості роботи.

7) У тексті дисертації та авторефераті мають місце технічні огріхи, недоліки стилістичного та синтаксичного характеру.

Зроблені зауваження, побажання та висловлені дискусійні положення не знижують загальної наукової цінності дисертаційної роботи.

8. Висновок

У представленій дисертації Яцишин А.В. виконана значна теоретична і практична робота, всебічно проаналізовано стан проблеми щодо використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту, ступінь розроблення цієї проблеми у науковій і літературній та освітній практиці. Вірогідність результатів дослідження, їх наукова новизна, теоретичне та практичне значення переконливо аргументовані і не викликають заперечень. Публікації та автореферат дисертантки відображають основний зміст положень дисертації.

Вважаю, що дисертаційна робота Яцишин А.В. на тему «Теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту», є завершеним самостійним дослідженням, визначає напрями подальших досліджень у галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, отримані результати мають суттєве значення для педагогічної науки і практики, відповідає вимогам пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів» (зі змінами і доповненнями), а її авторка – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри інформатики і кібернетики
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

В.В. Осадчий